

İLKÖĞRETİM ÖĞRETMENLERİNİN “DEĞER” KAVRAMINA YÜKLEDİKLERİ ANLAMLAR

MEANINGS ATTRIBUTED TO THE CONCEPT OF “VALUE” BY PRIMARY SCHOOL TEACHERS

F. Ayşe BALCI*, Tuğba YANPAR YELKEN**

ÖZET: Bu çalışmanın amacı ilköğretim okulu öğretmenlerinin değer kavramına yükledikleri anlamları betimlemektir. Öğretmenlerin bu kavrama yükledikleri anlamları tespit edebilmek amacıyla Mersin merkez ilköğretim okullarında görev yapmakta olan 214 sınıf ve branş öğretmeninden “Kendi düşüncelerinize göre değer nedir?” sorusunu yazılı olarak cevaplamaları istenmiştir. Elde edilen veriler içerik analizi aşamaları izlenerek değerlendirilmiştir. Analiz sonuçlarına göre “ölçüt olarak değer”, “birey ve toplum ilişkilerini düzenleyen unsur olarak değer”, “davranışlar bütünü olarak değer”, “maddi ve manevi unsurlar olarak değer”, “kurallar bütünü olarak değer”, “nitelik olarak değer” ve “değer eğitiminin işlevleri” olarak adlandırdığımız 7 tema grubuna ulaşılmıştır. Bunun yanı sıra, öğretmenlerin değer kavramına ilişkin tanımlamalarında yer verdiği çeşitli “değer örnekleri” de ayrıca incelenmiştir. Bulgular ilgili literatür ışığında yorumlanmıştır.

Anahtar kelimeler: değer, değer tanımları, öğretmen kavramlaştırmaları, değerler eğitimi.

ABSTRACT: This study investigated the teachers' perceptions on the concept of value. In order to determine teachers' meanings attributed to the concept of value 214 class and social sciences teachers working at primary schools in Mersin were asked to answer the question: “what do you think about the meaning of the concept of value?”. Written answers were content analyzed. According to the results we have reached 7 thematic groups named as “value as criteria”, “values as integrating elements between individual and society relations”, “values as sum of behaviors”, “values as spiritual and material elements of life”, “values as sum of rules”, “values as ultimate qualities” and “functions of values education”. In addition, we have evaluated teachers' various value examples which they generated to support their descriptions. Findings were interpreted with the help of the related literature.

Keywords: values, value descriptions, teachers' conceptions, values education.

1. GİRİŞ

Felsefe, sosyoloji, psikoloji, iktisat gibi farklı alanlarda çalışılan değer, aynı zamanda sosyal bilimlerin en zayıf tanımlı kavramları arasında yer almaktadır. Lyons (2003), değerlerin alan yazında bilgi, inanç, tutum, sosyal norm, ilgi, amaç, hayata bakış, ideoloji gibi zaman zaman birbiri ile ilişkili zaman zaman da ilişkisiz kavramları tanımlamak için kullanıldığını bazen de değerlerin etik ile karıştırıldığını vurgulamaktadır. Değer aynı zamanda alan yazında kültür, toplum ve kişilik ile ilgili çalışmaların önemli bir bağımlı değişkeni iken, tutum ve davranışlar üzerine yürütülen çalışmaların ise önemli bir bağımsız değişkeni olarak kullanılmaktadır (Rokeach, 1973'ten aktaran Lyons, 2003). Fichter (2002) de sosyal bilimcilerin değerler konusuyla ilgilenmelerine neden olan özellikleri çoğunluğun uzlaşısını gerektirmesi; ortak refahın korunması ve sosyal gereksinmelerin karşılanması açısından kişilerin değerleri ciddiye alması ve kişilerin yüce değerler için özveride bulunması olarak sıralamaktadır.

Değerler hem mikro hem de makro anlama sahip kavramlardır. Bireysel davranış temelinde değerler, bireyin ihtiyaçları ile toplumsal yaşamın taleplerini uzlaştıran içselleştirilmiş standartlardır. Bu durumda değerler bireylere eylemleri için uygun seçenekleri sunmaktadır. Kültürel yaşam gibi makro düzlemde ise değerler toplumsal yaşamla bütünleşmeye olanak veren paylaşılan anlamları anlatmaktadır (Parashar, Dhar & Dhar, 2004). Değerlerin sadece kişiye özgü bir olguyu anlatmıyor olması ve bireyler arasında paylaşılıyor olması özelliği bizim ulusal değerler, aile değerleri evrensel değerler, gençlik değerleri ve örgütsel değerler gibi tanımlamalar yapmamıza olanak sağlamaktadır.

* Doç. Dr., Mersin Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, abalci@mersin.edu.tr

** Prof. Dr., Mersin Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, tyanpar@gmail.com

Akademik alanda en sık atıf yapılan tanımlamalardan biri Rokeach'a aittir. Rokeach'a göre değerler belirli davranışların ya da sonuçların kişisel ya da toplumsal olarak kabul edilebilir olup olmadığını işaret eden sürekliliği olan inançlardır (aktaran Lyons, 2003). Yine en çok kaynak alınan tanımlardan biri de Schwartz'a aittir. Schwartz ve diğerleri (2001) kültürlerarası bir örneklem üzerinde yaptıkları araştırmalarında değerleri, önem düzeyleri değişebilen, insanların yaşamında rehberlik eden prensipler, arzu edilir ve durumlar üzeri amaçlar olarak tanımlamaktadır.

Değerler toplumun devamlılığını sağlayan araçlar olmakla beraber toplumun yapısının statik olmamasından kaynaklı bir değişim göstermeleri de söz konusudur. Aynı zamanda bireyin yaşamının farklı dönemlerinde farklı rolleri üstlendiği süreçlerde önem verdiği değerler değişebilir (Çileli, 2000). Kişi ve toplumdaki farklı roller ve bireyin yetişme sürecinde kazandığı değerlerin bireylerin tutum ve davranışlarının da önemli belirleyicileri olduğunu söylemek mümkündür. Kişisel değerler göreceli olarak belirli bir süreklilik taşıyan ve bireyin genel karakterini biçimlendiren unsurlar olarak tanımlanmaktadır (Coombs-Richardson & Tolson, 2005).

En genel tanımıyla değerler neyin iyi neyin kötü olduğu konusundaki yargılarımızdır. Beğenilerimize göre tercih ettiğimiz şeyler olmaktan çok bireyin çevresi ile etkileşimini sağlayan az çok kesin ve sistematik fikirlerdir (Veugelers & Vedder, 2003). İnsanlar değer ve inançlarını çevrelerindeki diğer insanlardan öğrenir ve bu değerleri davranışlarına yansıtırlar. Anne babalar çocuklarının ahlaki eğitiminden birinci derecede sorumluyken, ailenin ardından okul da toplumsal değerleri öğreten önemli bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır. Okulda değerler eğitimi vatandaş yetiştirme süreci içinde gerçekleşmektedir. Bu süreçte öğretmenler bilinçli ya da değil değerleri öğrencilerine aktarırlar (Coombs-Richardson & Tolson, 2005).

Uluslararası alan yazında değerler eğitimi, karakter eğitimi, toplumsal eğitim, vatandaşlık eğitimi ve ahlaki eğitim gibi farklı temalar içinde ele alınmaktadır. Değerler eğitimi ile sosyal, siyasal, kültürel ve estetik değerlerin öğretimi kastedilmektedir (Veugelers & Vedder, 2003). Alan yazında değerler ve değerler eğitimi konusunda öğretmen görüşlerine başvurulmuş araştırmalar ağırlıklı olarak öğretmenlerin değer tercihleri ile değerlerin öğretimi ve karşılaşılan sorunlar ile ilgili konulardan oluşmaktadır (Coombs-Richardson & Tolson 2005; Sarı 2005; Tay 2009; Thornberg 2008; Veugelers 2000; Willemsse, Veugelers, Lunenberg & Korthagen, 2005; Yıldırım, 2009). Diğer çalışmalardan farklı olarak Yıldırım (2009) çalışmasında sınıf öğretmenlerinin değer kavramına ilişkin tanımlamalarına da yer vermektedir.

Son yıllarda değerler eğitimi pek çok ülkenin politik gündemlerinde yer almaktadır (Veugelers & Kat, 2003). Ülkemizde ise Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren eğitim sistemine, vatandaş yetiştirme ve toplumsal değerlerin geliştirilmesi yönünde önemli bir rol atfedilmiştir. Vatandaş, milli kültürünü tanıyan, çağdaş vatandaşlık bilincine sahip bireyler yetiştirmek milli eğitimin ana hedefleri arasındadır. Bu haliyle bu eğitime daha çok toplumsal ve kültürel bir önem yüklendiği söylenebilir (Kafadar, 2002). Yeni ilköğretim programlarının (2004) içeriğinde de değerler eğitimi yönelik ayrıca çalışmalar yapılmış ve sosyal bilgiler dersi programında değerlere ve değer eğitimi özel bir yer verilmiştir (Tezgel, 2006). Beceriler, kavramlar ve genel amaçların yanı sıra değerler bu programı oluşturan temel öğeler arasında tanımlanmaktadır.

Eğitim programlarında vurgulanmasının yanı sıra değerler, alan sınırlaması aranmaksızın, öğretmenlerin sınıf içindeki öğrenme ortamını düzenleyişinde, etkinliklerini uygulayışında, öğretim stratejisinde, içerik seçiminde, sınıf içinde izin verdiği ya da pekiştirdiği davranışlarda, öğretim stilinde, disiplin uygulamalarında, öğrencilerine yönelik tutum ve davranışlarında yer almaktadır (Veugelers & Vedder, 2003). Ayrıca bir bütün olarak okul ortamı ve okul içi etkileşim alanları değerler için bir sosyalleşme ortamı sunmaktadır. Değer algısının öğretmenlerin hayat görüşü, değer öğretimindeki pratikleri ve mesleğe yönelik tutumları üzerinde önemli etkilerinin olması beklenir. Bu düşünce ve değerler eğitimindeki önemli rolleri nedeniyle bu çalışmada öğretmenlerin değer kavramlaşmalarının araştırılmasına odaklanılmıştır.

2. YÖNTEM

Bu çalışma, öğretmenlerin değer kavramlaşmalarını araştırmak üzere betimleyici bir yaklaşım izlenerek yürütülmüştür. Bu araştırmada, ilköğretim sınıf ve sosyal bilgiler öğretmenlerine, ilköğretim programlarında tanımlanan değer öğretimindeki rolleri çerçevesinde "Kendi

düşüncelerinize göre değer nedir?” sorusunu içeren formlar uygulanmıştır. Öğretmenlerden yanıtlarını yazılı olarak belirtmeleri istenmiştir. Bu yanıtların içerik analizinden yola çıkılarak öğretmenlerin kavrama ilişkin tanımlamalarına ulaşılmaya çalışılmıştır.

2.1. Çalışma Grubu

Çalışma kapsamında Mersin ili merkezindeki 37 ilköğretim okulunda 2006-2007 eğitim öğretim yılı bahar yarıyılında görev yapmakta olan toplam 214 sınıf ve sosyal bilgiler öğretmenine ulaşılmıştır. İlköğretim sınıf ve sosyal bilgiler öğretmenleri, ilköğretim programlarında tanımlanan değer öğretimindeki birincil rolleri nedeniyle seçilmişlerdir.

2.2. Verilerin analizi

Veriler içerik analizinin basamakları izlenerek değerlendirilmiştir. Önce herhangi bir yanıt içermeyen 82 form ayrılmıştır. Daha sonra yapılan okumada belirgin bir tanımlama içermeyen yanıtların yer aldığı 4 form daha değerlendirmeden çıkarılmıştır. Bu aşamadan sonra kalan 128 form değerlendirmeye alınmıştır.

Temel kodların belirlenmesi aşamasında iki araştırmacı aynı veri seti üzerinde bağımsız bir şekilde çalışmışlardır. Daha sonra kodlar üzerinde uzlaşılı olup olmadığı incelenmiştir. Görüş birliğine varılan kodlar olduğu gibi kullanılmıştır. Kodlar aracılığıyla veri tekrar okunmuştur. Öğretmenlerin değer kavramına yükledikleri anlamlarını belirlemek üzere, ifadeler içerik benzerliği dikkate alınarak sınıflandırılmıştır. Son olarak her bir sınıflandırmaya isimler verilerek ana temalara ulaşılmıştır (Patton, 2002).

Analiz sonuçları, değerlendirmeyi kolaylaştırmak amacıyla, tema grupları temel alınarak tablolaştırılmıştır. Tablolar oluşturulurken tema çeşitliliği temel alınmış ve tekrar eden tanımlamalara yer verilmemiştir. Bu nedenle tablolarda belirtilen ifade sayıları değerlendirmeye alınan form sayısından farklıdır. Bulguların sunumu sırasında öğretmenlerin özgün ifadelerine de yer verilerek temalar desteklenmeye çalışılmıştır. Bulgular alan yazından yararlanılarak değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır.

3. BULGULAR VE YORUMLAR

Öğretmenlerin değer kavramına ilişkin ürettikleri yanıtlar üzerinden “ölçüt olarak değer”, “birey ve toplum ilişkilerini düzenleyen unsur olarak değer”, “davranışlar bütünü olarak değer”, “maddi ve manevi unsurlar olarak değer”, “kurallar bütünü olarak değer”, “nihai nitelikler olarak değer” ve “değer eğitiminin işlevleri” olmak üzere 7 tema grubuna ulaşılmıştır. Bunun yanı sıra, öğretmenlerin değer kavramına ilişkin tanımlamalarında yer verdiği çeşitli “değer örnekleri” de ayrıca değerlendirilmiştir.

İlk tema grubunda yer alan ve vurgu yapılan ifadeler şunlardır: *paha, önem, yarar, kıymet, ölçüt, karşılık, ölçü, bedel, eder.*

Tablo 1: Öğretmenlerin Değer Kavramlaştırmaları: Ölçüt Olarak Değer

<i>Ölçüt Olarak değer (f=9)</i>
▪ Paha
▪ Önem
▪ Yarar
▪ Kıymet
▪ Ölçüt
▪ Karşılık
▪ Ölçü
▪ Bedel
▪ Eder

Öğretmenlerin ‘Bir şeyin önemini belirtmeye yarayan ölçü’, ‘Değer kıymetli, yararlı ve önemli demektir’, ‘Nadir ve eşsiz bulunan çok emek gerektiren, yerine başka bir şeyin geçmesi zor’ ve ‘Bir şeyin önemini anlatmaya yarayan bir ölçüt. Bir varlığın değdiği karşılığı, kıymeti’ gibi tanımlamalarında yer alan ve benzer bir içerik taşıyan bu nitelermeler “ölçüt olarak değer” teması altında gruplandırılmıştır. Burada öğretmenlerin değer kavramına ilişkin günlük dildeki sözcük karşılığına başvurarak tanımlamada buldukları görülmektedir. Örneğin Türk Dil Kurumu Sözlüğü’nün değer sözcüğünün karşılığı olarak verdiği birinci tanımlamada da “Değer: Nadir Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet” (TDK, 2005, s. 483) ifadeleri yer almaktadır.

Öğretmenlerin değer kavramına ilişkin yaptıkları açıklamaların bir başka boyutunu ise değerlerin toplumsal yaşamdaki ve bireyin toplumsallaşması ve kişilik gelişimindeki yerine vurgu yapan ifadeler oluşturmaktadır.

Tablo 2: Öğretmenlerin Değer Kavramlaştırmaları: Birey ve Toplum İlişkilerini Düzenleyici Unsur Olarak Değer

<i>Toplumu bütünleştirme (f=10)</i>	<i>Toplumsal Süreklilik (f=4)</i>	<i>Birey (f=6)</i>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Aykırılıkları önlemesi ▪ Bireyin toplumsal çevresine uyumunu sağlaması ▪ Toplamların birlik olma özelliğini pekiştirmesi ▪ Tüm bireylerin ortak görüş ve düşüncede toplanması ▪ Toplumu olumlu yönde etkileyip, yanlışlıklardan uzaklaştırması ▪ Toplum olmak için gerekli olan düşünce ve davranışları içermesi ▪ Toplumsal normlar ile kişisel önceliklerin çakıştığı öğeleri içermesi ▪ İnsanın kendisini ve çevresini tanıyarak yaşamayı ▪ Birlik ve beraberliği sağlaması ▪ Doğanın ve insanlığın bütünlüğünü amaçlaması 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ İnsani özelliklerin kurumlarda ve toplumda yaşatılması ▪ Öğretilen ve öğrenilen yaşamsal unsurlar olmaları ▪ İnsanlar arası ilişkilerde kullanılacak yöntemleri barındırması ▪ Doğanın ve insanlığın devamını amaçlaması 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kişilik zenginliği ya da fakirliği sunması ▪ Kendisi ve başkaları için uygun davranışlar sergileme ▪ Niçin yaşadığını bilmeye yardım etmesi ▪ Kişinin yaşanan toplum içerisinde bir yerinin olduğunu anlaması ▪ Toplum içinde birey olabilmeyi sağlaması ▪ Kişinin kendini tanımasını sağlaması

Çalışmaya katılan öğretmenlerin birey ve toplum ilişkilerini düzenleyici unsur olarak gördükleri değerlerin, toplumsal bütünleşme, toplumun sürekliliğinin sağlanması ve bireyin sosyalleşme sürecindeki etkilerine değindikleri görülmektedir. Birey ve toplum ya da değerlerin mikro ve makro anlamı sosyal bilimlerdeki değer tanımlarının merkezinde yer alan iki temel vurgudur. Araştırmaya katılan öğretmenlerin de bu yöndeki tanımlamaları ve vurguları dikkat çekmektedir.

Örneğin bir öğretmen ‘Bireyin kendisine, ailesine, ülkesine uyumu ve faydası için gerekli faktörlerdir’ ifadesi ile değerlerin bireyin toplumsal yaşama katılımındaki rolüne dikkat çekerken, bir başka öğretmen ‘Toplumu olumlu yönde etkileyen, yanlışlıklardan uzaklaşmasını sağlayan düşünce, davranış, kavramlar bütününe içine alan olgu’ olarak gördüğü değerlerin toplumsal bütünleşme ve uyum işlevini vurgulamaktadır. Yine ‘Toplumca benimsenmiş, vatanımız ve milletimiz için önemli olan birlik ve beraberliğimizdir’ açıklamasında da aynı işleve yönelik bir görüş kendini göstermektedir. Değerin kuşaklar arasında öğrenme faaliyeti ile aktarıldığına vurgu yapan bir başka öğretmen ise ‘Değer öğretilen, öğrenilen, anlamlı anlamsız veri topluluğunun harmanlanıp bir biçim olarak sunulan yaşamsal formatta olan insan için bir kavram’ sözleriyle değerlerin toplumun devamını sağlayan bir kültürel öge olduğunu işaret etmektedir. Yıldırım’ın (2009) çalışmasında da

değerlerin öğretmenler tarafından “toplumun devamını sağlayan unsurlar” olarak tanımlandığı belirtilmektedir. Bu anlamda öğretmenlerin değerlere yükledikleri anlamların sosyolojik tanımlara yaklaştığını söyleyebiliriz. Sosyolojik anlamda “değer, bir sosyal grup veya toplumun kendi varlık, birlik işleyiş ve devamını sağlamak ve sürdürmek için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen ortak düşünce, amaç ve çıkarını yansıtan genelleştirilmiş temel ahlaksal ilke ya da inançlardır” (Kızılçelik ve Erjem, 1996, s. 128).

Öğretmenler toplumsal bütünleşme ve toplumun sürekliliğini sağlayan bir kültürel öge olarak değer vurgusunun yanı sıra, değerlerin birey ve toplumun karşılıklı ilişkilerini düzenleyici rolünden hareketle değerler ve davranışların ilişkilerine işaret etmektedirler.

Tablo 3: Öğretmenlerin Değer Kavramlaştırmaları: Davranışlar Bütünü Olarak Değer

<i>Bireysel davranışlar (f=5)</i>	<i>Toplumsal davranışlar (f=4)</i>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ İnsana yakışır davranışlar ▪ Eğitim sonucu kazandırılacak davranışlar ▪ Olumlu düşünce ve davranışlar ▪ Davranışlarımızın tümü ▪ Araştıran, sorgulayabilen, özgüvenleri gelişmiş bireyler olmak için kazandırılan davranışlar 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Toplumun büyük çoğunluğu tarafından kabul gören davranışlar ▪ Toplumun belirlediği olumlu üstün davranışların tümü ▪ İnsanlar arasındaki ilişkileri güçlendiren davranışlar ▪ Toplumun üstün, yararlı ve örnek alınabilecek özgün davranış biçimleri

Öğretmenlerin değer kavramına ilişkin yaptıkları açıklamaların bir kısmında da davranış vurgusu dikkat çekmektedir. Değerler bir “*davranışlar bütünü*” olarak algılanmaktadır. Burada davranışlar hem bireyin yaşamını ve hayata bakışını etkileyen hem de toplumun beklentilerini ifade eden açıklamalar yer almaktadır. Örneğin öğretmenlerin ‘*Bireyin düşünen bir varlık olarak kendinde olması gereken olumlu davranışların tümü*’ ve ‘*Herhangi bir konu karşısındaki davranışlarımızın tümü*’ gibi ifadeleri bireyin yaşamını düzenleyen bir unsur olarak değerlere vurgu yaparken; ‘*Toplumun üstün ve yararlı örnek alınabilecek özgün davranış biçimleri*’ ve ‘*Toplumsal yaşamın sağlıklı bir zeminde gelişmesi için bireylerin kazanması gereken genel geçer ölçülerdir*’ gibi ifadelerde toplumsal yaşamın beklentileri ile değerler ilişkisine yer verilmektedir.

Değerlerin toplumun devamlılığını sağlayan bir mekanizma olarak işlemesi toplumun bireylere yüklediği roller ve beklentileri aracılığı ile gerçekleşmektedir. Böylece değerler bireylerin tutum ve davranışlarının rehberi konumuna gelmektedir. “Bir toplumda değerlerin ifade edildiği ve simgelenildiği temel mekanizmalar ise kişinin üstlendiği rollerdir. Kişiler rolü oluşturan davranış örüntülerini en çok önemli olandan en az önemli olana doğru bir süreklilik üzerinde değerlendirirler” (Özensel, 2003, s. 228). Değerler ve davranışlar arasında ilişkiyi Fichter ise “toplum, rolleri sosyal değer dereceleri ile çepeçevre kuşatır. Bireyler de davranış örüntülerini bu değerlere göre saptamalıdır” (2002, s. 152) biçiminde açıklamaktadır.

Öğretmenler değerleri, aynı zamanda, bireyin yaşamını anlamlandırmasına yardımcı olabilecek maddi ve manevi unsurlar bütünü olarak tanımlamaktadır. Öyle ki, öğretmenlere göre, kişinin manevi art alanı neredeyse değerler çerçevesinde oluşmaktadır. Öğretmenlerin değer tanımlamalarında yer alan bu içeriğe sahip ifadeler “*maddi ve manevi unsurlar olarak değer*” başlığı altında bir araya getirilmiştir.

Öğretmenlerin ‘*Maddi manevi her obje, kural ve kaide birer değerdir*’, ‘*Ulaşmak ve yaşatmak istediğimiz güzelliklerdir*’, ‘*İnsana ya da insanlığa katkı yaptığına inanılan kültür ve uygarlığın yapı taşlarından biridir*’, ‘*değer kişiden kişiye, toplumdaki topluma, hayatın her alanında değişiklik gösteren manevi kazanımların tümüdür*’ ve ‘*Bireyin veya toplumun somut ve soyut varlıklarının tümüne değer denir*’ gibi ifadelerini içeren bu boyutta değerler, birey ve toplum yaşamının merkezinde yer alan önemli unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 4: Öğretmenlerin Değer Kavramlaştırmaları: Maddi ve Manevi Unsurlar Olarak Değer***Maddi manevi unsurlar olarak değer (f=12)***

- Maddi ve manevi görüşler bütünü
- Manevi giysi
- Ulaşmak ve yaşatmak istediğimiz güzellik
- Maddi manevi her obje, kural ve kaide
- Yaşamın her alanın öneminin kavranmasına olanak tanıyan öğeler
- Var oluşun kaynağı
- Kabul gören duygu ve düşünceler
- Manevi kazanımların tümü
- İnsanların (yaptığı iş karşısında) maddi ve manevi desteği
- Gelenek, göreneklerin bütünü
- Kültür ve uygarlığın yapı taşlarından biri
- Somut ve soyut varlıklarının tümü

Şu ana kadar değerlerin toplumsal yaşamı düzenleyen, bireylerin tutum ve davranışlarını etkileyen ve hayatı düzenleyen genel ilkeler olarak belirlediği görüşlere değinilmiştir. Değerler her ne kadar normlardan farklı kavramlar olsa da normlar nihai olarak değerlere dayanan sosyal uzlaşma noktalarıdır (Veugelers ve Vedder, 2003). Öğretmenlerin aynı zamanda kurallar bütünü olarak gördükleri değerlerle ilgili tanımlamaları aşağıda sıralanmıştır.

Tablo 5: Öğretmenlerin Değer Kavramlaştırmaları: Kurallar Bütünü Olarak Değerler***Kurallar bütünü olarak değerler (f=6)***

- Yaşamak için gereken kurallar bütünü
- Yazılı veya yazılı olmayan kurallar
- Gerekli ve önemli olan olmazsa olmaz davranış veya işler
- Hayatımızı etkileyen kurallar
- Toplumda bulunan normlar
- Toplumca benimsenmiş genel geçer ölçüler

Burada öğretmenlerin görüşleri değer ile toplumsal norm ve kurallar arasındaki ilişkileri vurgulamaktadır. Öğretmenler değerleri ‘*Kişinin ya da toplumun her kesimince kabul görmese bile yapılması kişi ve toplum açısından gerekli ve önemli olan olmazsa olmaz davranış veya işlerdir*’, ‘*Yaşamımızda yer alan, bazen hayatımızı etkileyen kurallar*’, ‘*Toplumda bulunan normlar*’, ‘*Özel ve toplum hayatında sağlıklı ve faydalı birey olarak yaşamak için gereken kurallar bütünüdür*’ ve ‘*İnsanlarımızın dünden bugüne getirdiği yaşatmaya devam ettiği bizce aile ve toplum bütünlüğünün bozulmamasını sağlayan bazı yasal bazı da yasal olmayan(sözlü) kurallar*’ olarak görmektedir. Araştırmamızda elde ettiğimiz bu bulgu ile Yıldırım’ın (2009) çalışmasındaki bulgular arasında paralellikler söz konusudur. Bu çalışmada da öğretmenlerin değer kavramını “kabul edilebilir davranışları tanımlayan kurallar” olarak tanımladıkları vurgulanmaktadır.

Fichter de değerler ve toplumsal norm ve kuralların ilişkisini “Her toplumda ideal düşünme ve davranma yolları, değerler tarafından işaret edilir. Sosyal olarak kabul edilebilir davranışın adeta şemasını çizer” (2002, s. 157) biçiminde açıklamaktadır. Değerler ile normlar arasındaki bu ilişki zaman zaman karıştırılmaktadır. Oysa değerler normlardan daha genel ve kapsayıcıdır. Değer temel bir ilke ise norm da bu temel ilkenin özel durumlara uygulanışını belirleyen özel bir kural niteliğindedir. Bu anlamda normlar, değerlere göre somuttur (Kızılçelik ve Erjem, 1996).

Öğretmenlerin değer kavramına ilişkin görüşlerini belirtirken kullandıkları ‘Bir bireyin kazanması gereken üstün niteliklerdir’, ‘Bir kimsenin veya bir şeyin taşıdığı yararlı nitelikler’ ve ‘Bireyi birey yapan özelliklerdir’ gibi ifadeler “nitelik olarak değer” başlığı altında toplanmıştır.

Tablo 6. Öğretmenlerin Değer Kavramlaştırmaları: Nitelik Olarak Değerler

<i>Nitelik olarak değerler (f=8)</i>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Bir toplumda ve dünya genelinde insanların sahip olması gereken nitelikler ▪ Üstün nitelikler. ▪ Yararlı nitelikler ▪ Bireyi birey yapan özellikler ▪ Kazanımların hepsi ▪ Hangi davranışlarımızın iyi, doğru, istenen olduğunu belirleyen sahip olduğumuz ölçüler ▪ Her insanda bulunması gereken olumlu özellikler ▪ Kişilerin zihninde oluşan gerektiğinde uğruna her türlü fedakârlığın yapıldığı kavramlar

Değerlerin bir yandan insanın sahip olacağı üstün niteliklere işaret ettiği, diğer yandan toplumsal ilişkiler sonucunda ulaşılan özellikler oldukları da vurgulanmaktadır.

Araştırmaya katılan öğretmenler değer kavramına ilişkin görüşlerini açıklarken “değer eğitiminin işlevleri”ne de vurgu yapmışlardır.

Tablo 7: Öğretmenlerin Değer Kavramlaştırmaları: Öğretmen Görüşlerine Göre Değer Eğitiminin İşlevleri

<i>Bireye Yönelik İşlevler (f=5)</i>	<i>Topluma Yönelik İşlevler (f=9)</i>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Bireyin kendini geliştirmesi ▪ Kişilerin toplumda kendilerini yararlı hissetmelerini sağlaması ▪ Karakter ve kişilik gelişimine katkıda bulunması ▪ Akademik başarıyı arttırması ▪ İnsan onuruna yakışır bir yaşam sürme olanağı tanınması 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Toplumu ayakta tutması ▪ Toplumu birbirine bağlaması ▪ İnsanlar arasındaki ilişkileri güçlendirmesi ▪ İnsanlar arası ilişkilerde problemlerin giderilmesi ▪ Bir arada uyum içinde yaşamayı sağlaması ▪ Toplumdaki değer yargılarını pekiştirmesi ▪ Toplumun kalkınması ▪ Toplumsal ve dünya barışına katkı sağlaması ▪ Her insanın bir diğerine zarar vermemesi

Öğretmenlerin değer eğitiminin işlevlerine ilişkin ifadeleri bireye ve topluma yönelik işlevler olarak ayrışabilmektedir. Bu durum öğretmenlerin diğer açıklamalarında da karşılaştığımız birey-toplum ilişkisi vurgularına paralellik göstermektedir. Değerlerin ve değer eğitiminin bireye katkıları konusunda öğretmenlerin ‘Değer eğitimi insanın ruhundaki bilgeliği ortaya çıkarmada kılavuz olmaktadır’, ‘Öğrencilere kazandırılacak değerlerin akademik başarıyı da beraberinde getireceğine inanıyorum’ ve ‘Kişilerin toplumda kendilerini yararlı hissetmesini sağlar’ görüşleri örnek olarak verilebilir.

Öğretmenlerin değer eğitiminin topluma yönelik katkılarında ise ağırlıklı olarak toplumsal bütünleşme, dayanışma, uyum ve insanlar arası ilişkilerin güçlendirilmesi gibi konular üzerinde durdukları görülmektedir.

Burada öğretmenlerin konu ettiği işlevler ile Fichter’in (2002) sosyal değerlerin işlevlerine ilişkin görüşleri arasında paralellikler kurulabilir. Örneğin Fichter’e göre değerler kişilerin çevresindekilerin gözünde nerede durduğunu bilmesine olanak tanımaktadır. Bunun yanı sıra

değerlerin, her toplumdaki ideal düşünme ve davranma yollarının yani sosyal olarak kabul edilebilir davranışların şemasını çizmesi, kişilerin rollerinin gereklerini kavramasına olanak vermesi, değerlerin aynı zamanda toplumsal kontrol araçları olması ve dayanışma araçları olarak da işlev görmesi öğretmenlerin değerlerin topluma yönelik işlevleri ile ilgili vurgularında görülmektedir.

Araştırmaya katılan öğretmenler değer kavramını açıklamaya çalışırken örnekler de başvurmuşlardır. Kendilerinden değer örnekleri vermeleri beklenmediğinden bu yöntem her öğretmenin başvurduğu bir açıklama şekli olmamıştır. İfadeler arasında yer alan örnekler aşağıda belirtilmiştir.

Tablo 8: Öğretmenlerin Değer Örnekleri

Değer Örnekleri (f=34)	
▪ kendine saygı	▪ eleştirel düşünme
▪ dürüst olma	▪ dayanışmacılık
▪ çıkarıcı yardım	▪ demokratik olma
▪ özveri	▪ hukuka saygı
▪ sevgi-saygı	▪ kültür varlıklarına, geleneklere saygı gösterme
▪ bilimsellik	▪ toplum içinde görev ve sorumluluğunu bilme
▪ insan sevgisi	▪ aile, vatan ve millete en önemlisi geçmişe önem verme
▪ doğa sevgisi	▪ değişime ve gelişmelere açık olma
▪ çevreye saygı	▪ sağlık, temizlik ve çevrenin önemini kavrama
▪ sağlığa önem verme	▪ Atatürkçülüğe saygı
▪ dürüstlük	▪ Türk büyüklerine saygı
▪ hak ve özgürlüklere saygı	▪ Bayrağa ve İstiklal Marşına saygı
▪ hoşgörü	▪ doğruluk
▪ farklı görüşlerin olabileceğini kabul etme	▪ sorumluluk
▪ bireysel farklılıkları kabul etme	▪ gelenek ve göreneklere değer verme
▪ başkalarının haklarına saygı gösterme	▪ üretkenlik
▪ girişimci olma	▪ çalışkanlık

Araştırmaya katılan öğretmenler değer kavramını açıklamaya çalışırken örnekler de başvurmuşlardır. Yıldırım'ın (2009) çalışmasında sınıf öğretmenlerince çocukların kazanmalarını arzu ettikleri değerlerden vatanseverlik, çalışkanlık, aileye önem verme, duyarlılık, saygı, sevgi, dürüstlük, özgürlük, hoşgörü, yardımseverlik, dayanışmacılık, sağlığa önem verme ve bilimsellik ön plana çıkmaktadır. Yıldırım'ın çalışmasındaki değerlerle paralellik gösteren bu örnekler aynı zamanda Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Programlarında vurgulanan değerler arasında yer almaktadır. Çalışmada Yıldırım'ın araştırmasında da tespit edilen benzer tanımlamaların yanı sıra Atatürkçülük'e saygı, doğa sevgisi, kendine saygı, değişime açık olma gibi ifadeler de tespit edilmiştir.

4. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Öğretmenlerin değer kavramına ilişkin yaptıkları açıklamaların önemli bir kısmını değerlerin toplumsal yaşamdaki yeri ve değerlerin bireyin toplumsallaşması ve kişilik gelişimindeki rolüne yapılan vurgular oluşturmaktadır. Öğretmenler değerlerin birey ve toplumun karşılıklı ilişkilerini düzenleyici rolünden hareketle değerler ve davranışların ilişkilerine ve değer ile toplumsal norm ve kurallar arasındaki ilişkilere de işaret etmektedirler.

Öğretmenlerin paha, önem, yarar, kıymet, ölçüt, karşılık, ölçü, bedel ve eder gibi ifadelerle başvurarak değer kavramına ilişkin günlük dildeki sözcük karşılığına da önemli ölçüde başvurdukları görülmektedir. Diğer yandan değerlerin insanın sahip olacağı üstün nitelikler olduğu ve bu önemli özelliklere toplumsal ilişkiler sonucunda ulaşıldığı belirtilmektedir.

Araştırmaya katılan öğretmenler değer kavramına ilişkin görüşlerini açıklarken değer ve değer eğitiminin işlevlerine de vurgu yapmışlardır. Buna göre karakter gelişiminde, bireyin toplum içindeki yerini anlamasında, toplumun devamını sağlamada, toplumsal birliği desteklemede, toplumdaki

değerler sistemini pekiştirmede ve toplumun kalkınmasına katkı sunmada değerler eğitiminin önemli işlevler taşıdıklarını belirtmektedirler.

Araştırmaya katılan öğretmenler değer kavramını açıklamaya çalışırken, kendi düşüncelerine göre gelecek kuşaklara aktarılmasını önemli buldukları değer örneklerine de başvurmuşlardır. Bu örnekler ilköğretim programlarında yer alan değerlerle paralellik gösterirken farklı önerilerle de karşılaşmışlardır.

Öğretmenlerin değer kavramına ilişkin yaptıkları açıklamaların bir başka boyutunu ise daha çok sosyolojik tanımlarda karşılaştığımız ve değerlerin toplumsal yaşamdaki işlevlerine vurgu yapan açıklamalar oluşturmaktadır.

Değer eğitimi konusunda yapılan çalışmaların henüz yeni bir aşamada olduğunu söylemek mümkündür. Bu nedenle değer eğitimi sürecine ilişkin ampirik çalışmaların öğretmenlerin süreçteki rolleri, eğitim sistemimizde değer eğitiminin yeri, vatandaş eğitimi ve değer eğitimi, hizmet öncesi öğretmen yetiştirme sürecinde değer eğitimi gibi konularda araştırmalar yapılması önerilmektedir.

KAYNAKLAR

- Bogdan, R. C. & Biklen, S. K. (1998). *Qualitative research for education: an introduction to theory and methods*. M.A: Allyn and Bacon.
- Coombs-Richardson, R. & Tolson H. (2005). A comparison of values rankings for selected American and Australian teachers. *Journal of Research in International Education*, 4, 263-277.
- Fichter, J. (2002). *Sosyoloji nedir?* (çev. N. Çelebi). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kafadar, O. (2002) Cumhuriyet dönemi eğitim tartışmaları, İçinde Kocabaşoğlu, U. (ed.), *Modernleşme ve batıcılık modern Türkiye'de siyasi düşünce*, Cilt:3 (ss. 351-381). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kıroğlu, K. (Ed.). (2006). *İlköğretim programları (1-5.Sınıflar)*. Kasım. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Kızılcılık, S. ve Erjem, Y. (1996). *Açıklamalı sosyoloji sözlüğü*. Konya: Saray Kitabevleri.
- Lyons, S. (2003) *An exploration of generational values in life and at work*. Unpublished doctoral dissertation, Carleton University, Canada.
- Özensel, E. (2003). Sosyolojik bir olgu olarak değer. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1, 217-239.
- Parashar, S., Dhar S. & Dahr, U. (2004). Perception of values: a study of future professionals. *Journal of Human Values*, 10, 143-152.
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative methods and evaluation methods*. London: Sage Publications.
- Sarı, E. (2005). Öğretmen adaylarının değer tercihleri: Giresun Eğitim Fakültesi örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 3, 73-88.
- Schwartz, S., Melech, H., Lehmann G., Burgess, A., Haris M. & Owens V. (2001). Extending the cross-cultural validity of the theory of basic human values with a different method of measurement. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 32, 519-542.
- Tay, B. (2009). Prospective teachers' views concerning the values to teach in the course of social sciences. *Social and Behavioral Sciences*, 1, 1187-1191.
- Tezgel, R. (2006). Yeni ilköğretim sosyal bilgiler dersi öğretim programında insan hakları ve değer eğitimi. *II. Uygulamalı Etik Kongresi Bildiri Kitabı*, 637-645. Ankara: ODTÜ Yayınları
- Thornberg, R. (2008). The lack of professional knowledge in values education. *Teaching and Teacher Education*, 24, 1791-1798.
- Türk Dil Kurumu (2005). *Türkçe sözlük*. (10. baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Veugelers, W. & Kat E. (2003). Moral task of the teacher according to students, parents and teachers. *Educational Research and Evaluation*, 9, 75-91.
- Veugelers, W. & Vedder P. (2003). Values in teaching. *Teachers and Teaching: theory and practice*, 9, 377-389.
- Veugelers, W. (2000). Different ways of teaching values. *Educational Review*, 25, 37-46.
- Willemsse, M., Lunenberg, M., & Korthagen F. (2005). Values in education: a challenge for teacher educators. *Teaching and Teacher Education*, 21 (2005), 205-217.
- Yıldırım, K. (2009). Values education experiences of Turkish class teachers: A phenomenological approach. *Eurasian Journal of Educational Research*, 35, 165-184.

Extended Abstract

Values constitute the most important part of the bases of social life. All kinds of attitudes, behaviors, actions, feelings, opinions, individuals, groups, goals, and means in society are compared and evaluated in terms of their “goodness”, “badness”, and “fairness” according to values. In short, values function as standards in describing desirable or undesirable, good or wrong in society. Justice, independence, patriotism, honesty, glory, peace, charity, assiduity, advance are some examples of important values in society (Kızılcılık & Erjem, 1996).

According to Parashar, Dhar and Dhar (2004) values have both micro and macro meanings. “At the micro level of individual can reconcile his/her needs with the demands of social life. By this way

values allow individuals to evaluate the options that are available to them for their behaviors. At the macro level of cultural practices, values represent shared understandings that give meaning, order and integration to social living” (p. 144).

Lyons (2003) states that the concept of values is among poorly defined concepts used by behavioral scientists. Both Rokeach and Schwartz are two important names in the area who have important theories on human values. “According to Rokeach (1973), a value is an enduring belief that a specific mode of conduct or end-state of existence is personally or socially preferable to an opposite or converse mode of conduct or end-state of existence” (cited from Lyons, 2003, p.12). On the other hand Schwartz et al. (2001) define values as “desirable, transsituational goals, varying in importance that serve as guiding principles in people’s lives” (p.5).

“In recent years, education in values has been a priority in the political agenda in many countries” (Veugelers & Kat, 2003, p. 75). Although educational system has been expected to contribute to citizenship and value development processes of individuals since the establishment of Turkish Republic, values education has been emphasized distinctly in new primary education curriculum. The significant role of the teachers in values education process directed us to carry out this study. Teachers’ perception of values may affect their life views, personal values, value teaching practices, attitudes towards teaching profession and all of their life activities.

This study has been carried out to describe how primary school class teachers and social sciences teachers perceive the concept of value. Qualitative research approach was followed to collect and analyze the data. 214 class and social sciences teachers working in Mersin were asked to answer “what do you think about the meaning of the concept of value?”. Teachers wrote their descriptions on papers. Content analysis of these written answers allowed us to determine teachers’ meanings attributed to the concept of value.

According to analyses we have reached 7 thematic groups named as “values as criteria”, “values as integrating elements between individual and society relations”, “values as sum of behaviors”, “values as spiritual and material elements of life”, “values as sum of rules”, “values as ultimate qualities” and “functions of values education”. In addition, teachers generated various value examples to support their descriptions.

Results have revealed that

- The teachers mainly mentioned the relationship between individual and society, and social functions of values. Social integration, continuity of the society, and socialization process of individuals were the main ideas stressed by the teachers.
- The teachers referred daily meaning of the concept of value. Values, for example, were referred as criterion, expense and cost.
- The teachers also emphasized the relationship between values and individual behaviors, and values and social norms. This is a basic relationship between values, behaviors and social norms which has been emphasized by social scientists.
- They stated that values were ultimate qualities that one can achieve through socialization. The teachers perceived values like a spiritual cloth for individuals.
- They referred some value examples that they perceived as significant to transform to young generations such as respect, love, sacrificing, being scientific, Atatürkçülük, honesty, humanitarianism, patriotism, tolerance, self reliance, openness to change, and charity. There is a similarity between value examples that the teachers cited and the values enforced in primary school curriculum.
- The teachers also highlighted some functions of values education such as character development, helping individuals to realize their status in society, maintaining social order, supporting human relations, enabling social harmony, reinforcing existing value system and supporting social development.

It was realized that values education is a new area in social sciences in Turkey. Since values education is emphasized in new primary education curriculum, it is becoming a need to carry out empirical studies related to values education in general and specifically character education, citizenship education and problems with values education.